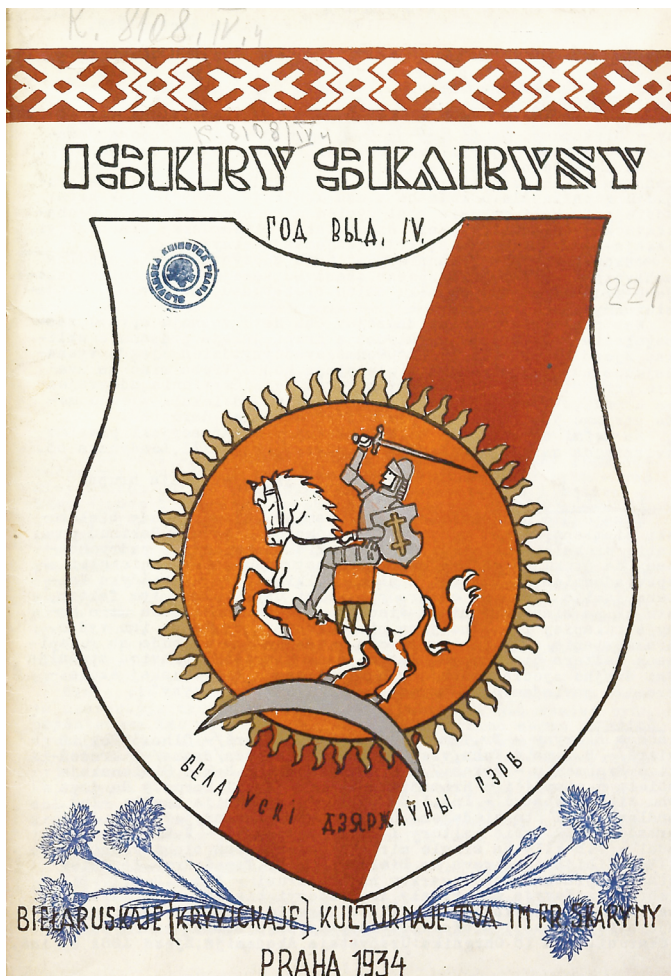

іскры Скарыны

6 жніўня 1517 году
ў Празе надрукавана
першая беларуская кніга

Часопіс «Іскры Скарыны» выдаваўся ў 1931–1935 гадох у Празе Беларускаім (Крывіцкім) культурным таварыствам імя Ф. Скарыны

Сучасьнікі

Сёньня,
праз 500 гадоў пасья Скарыны,
Кожны, хто па-беларуску моліцца,
Кожны, хто па-беларуску каецца,
Кожны, хто па-беларуску лечыць,
Кожны, хто па-беларуску вучыць,
Кожны, хто па-беларуску чытае,
Кожны, хто па-беларуску піша,
Кожны, хто па-беларуску друкуе, —
Друкуе, піша, чытае, вучыць, лечыць, каецца і моліцца так,
Бо ёсьць Скарына.
Кожны.

Аляксандар Лукашук
Прага

Двойчы пражанін

З падачы дасьледніка Ё. Добраўскага лічыцца, што Скарына мог зьявіцца ў Празе у канцы 1515 году. Мяркуецца, што ён суправаджаў вялікага князя ВКЛ і караля Польшчы Жыгімонта на Венскі кангрэс і меў у Празе нейкія службовыя абавязкі. Тут ён вырашыў застацца і пачаў рыхтаваць свой выдавецкі праект. Цягам 1517–19 гадоў у Празе выйшлі 23 кнігі Старога завету, што сьведчыць пра інтэнсіўную працу і прадуманы плян. Аднак эпідэмія мору, што пачалася ў 1520-м, прымусіла Скарыну пакінуць Прагу. Ён накіраваўся ў Вільню, дзе заклаў друкарню (першую ў ВКЛ), парадаваў землякоў новымі кніжкамі і ажаніўся. Скарына пабраўся з Маргарытай, удавой ягонага віленскага фундатара Юр'я Адверніка.

Вярнуўся Скарына ў Прагу праўдападобна ў 1534-м, і ўжо з двума сынамі — Сімяонам і Францішкам. Дакумэнтальна пачатак ягонага другога побыту датаваны 1535 годам. У лісьце чэскага караля Фэрдынанда гаворыцца, што Францішак Скарына пасланы зь Вены ў Прагу працаваць каралеўскім садоўнікам.

Пытаньне, ці быў гэта той самы Скарына або нехта іншы (італьянец Франчэска), на думку сучасных чэскіх скарыназнаўцаў (Францішка Сокалава, Ілья Лямешкін), ужо даўно вырашанае. Сумневу няма — той самы. Галоўным пацьверджаньнем ёсьць грамата караля Фэрдынанда ад 29 студзеня 1552 году, дадзеная сыну Скарыны Сімяону з нагоды сьмерці бацькі. У ёй гаворыцца: «Мы, Фэрдынанд I, абвяшчаем гэтай граматай, што доктар Францішак Рус Скарына з Полацку, (які) некалі (жыў), наш садоўнік, у гэтым Каралеўстве Чэскім быў чужынцам, сышоў на вечны спакой і пакінуў пасья сябе сына Сімяона Руса і пэўную маёмасьць, паперы, даўгі ды іншае яму належнае». Прынцыпова, што тут доктар Францішак Рус Скарына з Полацку згадваецца як наш садоўнік. Гэтую працу Скарына выконваў да лета 1539 году.

У 1541 годзе падчас пажару ў Празе загінуў адзін з Скарынавых сыноў Францішак. Бацька, праўдападобна, перажыў яго гадоў на 10.

Дзе ж была друкарня?

Чэскія навукоўцы схіляюцца да думкі, што Скарына арандаваў адну з друкарняў на Старамескім пляцы Прагі. Мяркуецца, што гэта магла быць друкарня Яна Сэвэрына. На карысьць гэтай вэрсіі сьведчыць факт, што Сэвэрын памёр у 1519 годзе. З 1520 году ягоную справу (і друкарню) пераняў сын Павал, які пачаў выдаваць свае кнігі. Паводле чэскіх гісторыкаў, Скарына якраз тады спыніў выданьне Бібліі ў Празе, бо ўжо ня меў сродкаў арандаваць іншую друкарню, і зьехаў у Вільню.

Арыентыры: ззаду Старамескай ратушы, адрас Mikulášská 22/8.

У Сэвэрына быў папличнік, яшчэ адзін са спонсараў выданьня чэскай Бібліі **Ян Білы**, дом якога, паводле крыніцаў, стаяў на Старамескім пляцы «насупраць ратушы». Некаторыя навукоўцы меркавалі, што і ў доме Білага магла працаваць друкарня. Паводле адукацыі і асноўнай працы Ян Білы, як і Скарына, быў лекарам.

Магчыма, прафэсійная блізкасьць Білага і Скарыны дала падставы чэскім навукоўцам **Вацлаву Жыдліцкаму** і **Мілаславу Зіму** лічыць, што Скарына друкаваў свае кнігі на Старамескай плошчы ў доме Яна Білага, пабудаваным у 1371 годзе насупраць Ратушы, і вядомым сёньня пад гістарычнай назвай — «U šarů».

Арыентыры: Staroměstské nám. 481/22.

Іншую вэрсію вылучыў вядомы расейскі дасьледнік Скарынавай спадчыны прафэсар **Яўген Неміроўскі**. Ён заўважыў, што праская друкарня, якая належала чэскаму выдаўцу, пісьменьніку і перакладніку **Мікулашу Коначу**, у 1517–19 гадах практычна не працавала, гэта значыць не выдавала чэскіх кніг. А гэта аkurat час выхаду ў сьвет праскіх выданьняў **Францішка Скарыны**. На думку Неміроўскага, Скарына арандаваў друкарню Конача, бо засноўваць уласную ў Празе было нерацыйнальна.

Арыентыры: Друкарня Конача была ў доме «U Bílého Lva» на Садавінным рынку (Ovocný trh), гістарычная забудова якога цяпер не існуе.

У гэтых
будынках
за часам
Скарыны
месяцілія
праскія
друкарні

Першае сэлфі ў сакральнай кнізе

Францішак Скарына стаў першым у свеце чалавекам, які зьмясьціў свой партрэт у Сьвятым пісаньні.

У XV стагодзьдзі ў Эўропе выйшла 126 друкаваных Бібліяў. У першай чвэрці XVI стагодзьдзя гэтая лічба павялічылася яшчэ на некалькі дзясяткаў. Аднак у ніводным з гэтых выданьняў ня зьмешчаны партрэт перакладніка або выдаўца. Толькі аднойчы, у 1490 годзе, у Бібліі вэнэцыянскага друкара Нікалё Малермі зьявілася невялікая застаўка з выявай чалавека за пісьмовым сталом, але бяз подпісу і пазначэньня імя.

У Скарыны ж ягоны ўласны партрэт — не застаўка. Ён займае цэлую старонку і падаецца ў дзвюх кнігах Бібліі — Кнізе Ісуса Сірахава і Чацьвёртай Кнізе Царстваў. Партрэт створаны з натуры, ён дакладна датаваны, мае герб асьветніка і ягонае імя, пададзенае славянскай вязьцю. Гэта — нечуваны акт дэманстрацыі ўласнай годнасьці, які мог адбыцца толькі ў эпоху Адраджэньня. І пайсьці на яго мог толькі чалавек, які вызнаваў ідэі італьянскага Рэнэсансу і гуманізму таго часу. Самапіраам можна назваць і частае нагадваньне Скарынам пра свой тытул доктара мэдыцыны. Асьветнік меў доктарскую ступень і ў свабодных навук, але, памятаючы пра спрадвечную павагу людзей да лекараў, наперад выстаўляў менавіта доктарскую ступень у мэдыцыне.

Наступным разам партрэт рэальнага чалавека ў Бібліі зьявіўся ў Эўропе толькі ў 1641 годзе — праз 124 гады пасля Скарыны.

Вэрсія другога зашыфраванага партрэту

Навукоўцы даўно падазравалі, што ў Бібліі ёсьць не адзін партрэт Скарыны. Яшчэ ў XIX стагодзьдзі прафэсар Кіеўскага ўнівэрсытэту **Пётар Уладзіміраў** пісаў, што на каляровай ілюстрацыі ў Кнізе Прамудрасці Божай пад назвай «Бласлаўленьне» ў вобразе апостала Яна, які моліцца да Хрыста, можа быць выяўлены сам Скарына.

Малады чалавек на гравюры апрануты ў чырвоную доктарскую мантыю часоў Скарыны — чырвоны колер у тых часы быў адзнакай вучонасці. Таму ідэю, што гэта сам Скарына, падтрымлівалі і беларускія мастацтвазнаўцы Лявон Баразна і Віктар Шматаў.

Да іхнай думкі далучыўся і чэскі гісторык-скарыназнавец Пэтр Войт. Ягоны даклад прагучаў на міжнародным сымпозыюме ў Нацыянальнай бібліятэцы Чэхіі 15 чэрвеня 2017 г.

Першы Нобэлеўскі ляўрэат зь Беларусі знаёміцца з кнігай першадрукара

У кастрычніку 2016 г. пісьменьніца Сьвятлана Алексіевіч наведла Нацыянальны музей у Празе, дзе ёй прадэманстравалі арыгінальнае выданьне Францішка Скарыны. «У Чэхіі захаваўся адзіны экзэмпляр праскіх выданьняў Скарыны, гэта «Ісус Сірахаў», 4-я з кніг ягонай Бібліі, — гаворыць загадчык аддзелу рукапісаў і старадрукаў Нацыянальнага музэю Чэхіі Рыхард Шыпэк (Richard Šípek). — Скарына дакладна датаваў дзень выхаду — 5 сьнежня 1517 году. Кніга невялікага памеру — 21 на 15 сантымэтраў, у ёй 60 захаваных старонак, некаторыя, імаверна, страчаныя. Адметна, што гэтая кніга вярнулася ў Прагу з Масквы. У 1867 годзе група чэскіх адраджэнцаў наведвала ў Маскве вядомага навукоўца-славіста Пятра Бяссонава, яны атрымалі ад яго кнігу як падарунак для Нацыянальнага чэскага музэю. Такім велікадушным і шчырым было тады славянскае братэрства».

<https://gdb.rferl.org/191D17E0-5934-4274-BE4A-FD03C4D884B6.jpg>

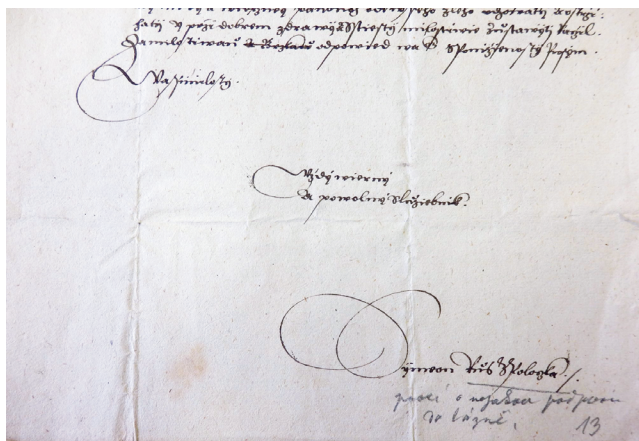

Нашчадкаў Скарыны можна знайсці праз ДНК

Гісторык Павал Котаў і дасьледнік Сяргей Кнырэвіч шукалі сьлядоў Скарынавага сына Сімяона ў архівах гораду Індржыхаў Градэц (Jindřichův Hradec) на поўдні Чэхіі. І ім пашанцавала! Сёлета знайшліся раней невядомыя дакумэнты перапіскі Сімяона Руса з прадстаўніком чэскага магнацкага роду Адамам з Градца. Скарынаў сын служыў у шляхціча садоўнікам і лекарам. І прасіў, каб працадаўца прафінансаваў яму лячэньне на водным курорце, якое Сімяон хацеў прадоўжыць. Гаворка ішла пра мястэчка Добра Вода, якое славілася ўжо тады. Як вынікае з распіскі, ягоная просьба была пачутая і ён атрымаў дадаткова 4 талеры.

На адным з дакумэнтаў быў чарнільны адбітак пальца Сімяона Руса. Можам задумацца, ці не захаваліся ў гэтым адбітку сьляды генэтычнага матэрыялу? Калі пашукаць сёньня сярод чэхаў людзей з прозьвішчам Рус і зрабіць аналіз на ДНК, яны могуць аказацца нашчадкамі Скарыны.

Індржыхаў Градэц цікавы нам і як магчымае месца пахаваньня Францішка Скарыны (калі не разглядаць Прагу). Бо з кім, як ня з сынам, меў бы дажываць стары бацька, ды яшчэ пры тым, што перадаў яму сваю прафэсію і веды?

Скарына і ягоныя лімоны

Неўзабаве пасля абрання на чэскі трон (1526 г.) манарх з дынастыі Габсбургаў Фэрдынанд I вырашыў заклаць сады побач з рэзідэнцыяй на Праскім Градзе. Ён надаваў гэтаму шмат увагі і шукаў дасьведчанага садоўніка. Урэшце такі чалавек знайшоўся — Францішак Скарына. З крыніцаў, якія захаваліся ў архіве Праскага граду, вядома, што сьпярша Фэрдынанд паслаў зь Вены ў Прагу праекты свайго садоўніка, якія сам разгледзеў і ўхваліў. Як мяркуе дацэнт Карлавага ўнівэрсітэту Ілья Лямешкін, гаворка аб праектах, якія ўклаў Францішак Скарына. Вельмі шкада, што гэтыя праекты не захаваліся. Услед за праектамі зьявіўся і сам садоўнік. Час ягонай працы тут — прыблізна ад вясны 1535 да лета 1539 году — стаў вырашальным для закладаньня садоў. А гэта значыць, што Скарына ня быў шараговым выканаўцам садоўніцкай працы, ён быў, як казалі б сёньня, галоўным садовым дызайнэрам. Менавіта ягоная канцэпцыя садоў была ў першай палове XVI стагодзьдзя ўвасоблена, а тыя, хто прыйшоў пасля, ня мелі іншай магчымасьці, як працягваць ягоны плян. Паводле І. Лямешкіна, і сьцены садоў Праскага граду нясуць рукапіс Скарыны — яны вызначылі і абмежавалі прастору так, як ён задумаў.

За Скарынам-садоўнікам італьянскія майстры пачалі таксама будаваць тут Letohrádek — летні палацык, прызначаны для адпачынку каралеўскай сям’і і гасьцей. Ён вядомы таксама як Letohrádek královny Anny. Жонкай Фэрдынанда была Ганна зь Ягайлавічаў, праўнучка Ягайлы і Соф’і Гальшанскай. У Фэрдынанда з Ганнай было 15 дзяцей.

Каралеўскі сад задумваўся так, каб праславіцца батанічнымі дзівосамі і незвычайнымі ў гэтых шыротх расьлінамі. Скарына, маючы досвед жыцця ў Італіі, пачаў вырошчваць фінікі, лімоны, апэльсіны, абрыкосы. Напрыклад, для фінікаў быў пабудаваны каменны *fičovník* – каб расьліны былі абароненыя ад холаду, чэрпаючы цяпло ад сьценаў. Пазьней побач зь «фікоўнікам» узнікла аранжарэя, разбураная швэдамі ў часе трыццацігадовай вайны. За часы прэзыдэнцтва Вацлава Гаўла з ініцыятывы ягонай жонкі Вольгі была пабудаваная новая сучасная аранжарэя. Тут цяпер растуць 17 гатункаў лімонаў, 4 – зялёных лімэтак, 3 – апэльсінаў. Менавіта таму ў часе міжнароднай канфэрэнцыі, прысьвечанай 500-годзьдзю першай беларускай Бібліі, на стала прэзыдыюму стаяла вялікая ваза зь лімонамі і апэльсінамі – як сымбаль разнастайных і багатых пладоў Скарынавай працы.

Арыентыры: *Královská zahrada*, уваход (бясплатны) паўночнымі варотамі ад прыпынку трамваю 22 «*Královský letohrádek*» або заходнімі варотамі з вуліцы *U Prašného mostu*. Адкрыта для наведваньня ў краваіка па кастрычнік.

Дацэнт Карлавага
ўнівэрсітэту
Ілья Лямешкін
зь лімонам Скарыны

Чэхізмы ў мове Скарыны

Словы чэскага паходжаньня ўтвараюць у Скарынавых выданьнях значны пласт. Беларускі дасьледнік А. Булыка падлічыў, што іх (разам з вытворнымі) можа быць да 200. Гэта словы, адрозныя ад тых, што ўжываліся ў старабеларускай мове для адпаведных паняцьцяў. Напрыклад: гудба — музыка, рыбнікъ — сажалка, смыркъ — яліна, ятра — пячонка ды інш. Гэтыя лексычныя сродкі сьведчаць пра непасрэдныя кантакты першадрукара з чэхамі.

Язвѣтса Ѱалтырь гѸдба єдина подобна
 кгѸсламъ • ꙗко самъ црѣь иꙗрркъ поєтѣ
 глѧ Хвалите глѧ вопсалтыри иꙗгѸслѣхъ Ѱло
 ꙗсегодла поставилъ є црѣь двѣдъ четыреѣ

Іскры Скарыны

Спэцыяльны выпуск да 500-годзьдзя першай друкаванай
беларускай кнігі. Прэзэнтацыя ў Празе 6 жніўня 2017 г.,
пад час урачыстага беларускага шэсьця ад друкарні
Скарыны на Старамесцкай плошчы да помніка
першадрукару на Градчанах.

Рэпартаж са свята, а таксама публікацыі цыкля
Сяргея Абламейкі «Нечаканы Скарына» глядзіце на сайце
Беларускай службы Радыё Свабода

www.svaboda.org

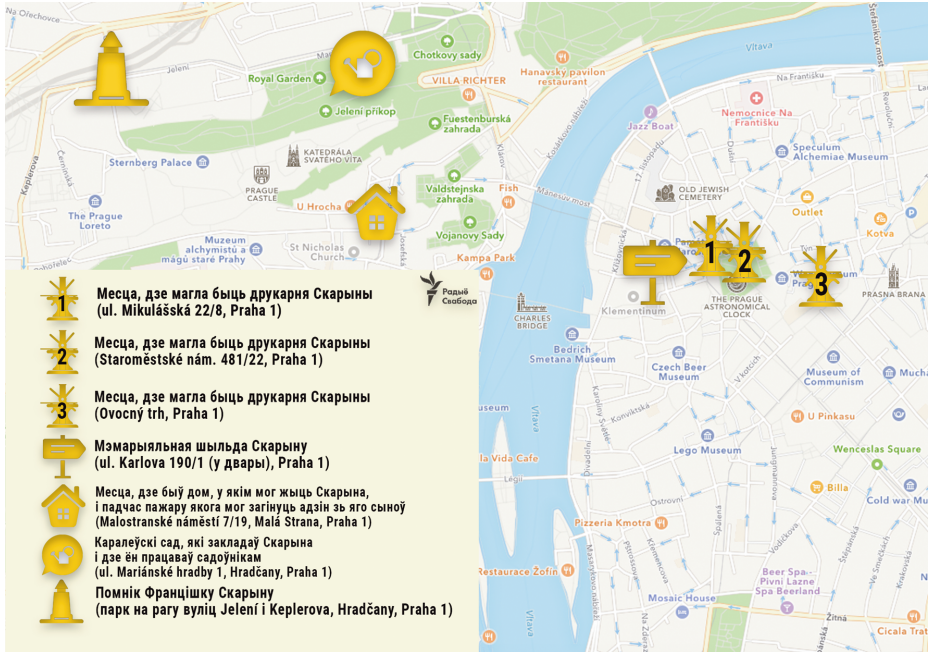
Адказная за выпуск Алена Ціхановіч.

Тэксты: Сяргей Абламейка, Алена Ціхановіч.

Падзяка за прадастаўленую ілюстрацыю Сяргею Кнырэвічу.

Графічны дызайн: Генадзь Мацур.

FOL

1 Месца, дзе магла быць друкарня Скарыны
(ul. Mikulášská 22/8, Praha 1)

2 Месца, дзе магла быць друкарня Скарыны
(Staroměstské nám. 481/22, Praha 1)

3 Месца, дзе магла быць друкарня Скарыны
(Ovocný trh, Praha 1)

→ Мэмарыяльная шылда Скарыны
(ul. Karlova 190/1 (у двары), Praha 1)

🏠 Месца, дзе быў дом, у якім мог жыць Скарына,
і падчас пажару якога мог загінуць адзін зь яго сыноў
(Malostranské náměstí 7/19, Malá Strana, Praha 1)

🗨️ Каралеўскі сад, які заклаў Скарына
і дзе ён працаваў садоўнікам
(ul. Mariánské hradby 1, Hradčany, Praha 1)

🗨️ Помнік Францішку Скарыну
(парк на рагу вуліц Jelení i Keplerova, Hradčany, Praha 1)